

Article Information

Article Type: Research Article

This article was checked by iThenticate.

Doi Number: <http://dx.doi.org/10.17121/ressjournal.3706>

ArticleHistory:

Received

27/09/2025

Accept

29/11/2025

**Available
online**

30/11/2025

THE BRIDGE AS THE SYMBOL OF POWER IN TWO NOVELS İKİ ROMANDA MUKTEDİRLİK TİMSALİ OLARAK KÖPRÜ

Fatma ÜÇLER¹

Abstract

The bridge holds a special place among architectural structures. Its existence depends on the existence of two distinct parts and the need for passage between them. Furthermore, the construction of a bridge in its true sense requires sufficient human and financial resources. In non-man-made natural and mythological bridges, however, the bridge has been imbued with meanings beyond mere spatial transition. In addition to its functionality, bridges have also been the subject of literature and art, with their metaphorical, abstract, and otherworldly meanings. Mythology, in particular, emphasizes the bridge's existence as a means of transition between different worlds. In some fictional works inspired by real life, the bridge has been examined both in terms of its material process of existence and its sociological impact during and after its formation. In this context, one of the world-renowned and important literary works is Ivo Andrić's *Drina Köprüsü*. The Nobel Prize-winning author, with his novel *The Bridge on the Drina*, metaphorically portrayed the sociopolitical changes in the Balkans, adhering to the reality of historical time and place. Another bridge whose concrete existence is the subject of the work is in Ayşe Kulin's "*Köprü*." The bridge, constructed over the Euphrates River in Eastern Anatolia after various struggles, forms the basis of the work. The two bridges in question, with their construction stages and existence, can serve as examples of sociopolitical power. The works describe the difficulties encountered during the bridge's construction and the ways the government overcame these difficulties. In addition to the bridge's geographical features, the relationships of the people living there with the beliefs, culture, and power are discussed. After focusing on the importance of place in literary works, this study examines how the bridge is used as a place and symbol. It examines how the concept of a bridge is treated in world and Turkish mythology, as well as in literature, and examines how these concepts appear in these works.

Keywords: Modern Turkish literature, literature and power, comparative literature, bridge, Ivo Andrić, Ayşe Kulin, Bosnia-Herzegovina, Erzincan.

Özet

Köprü, mimari yapılar arasında özel bir yere sahiptir. Köprünün varlığı, iki ayrı parçanın mevcut olmasına ve bu iki parça arasında da geçiş ihtiyacının olmasına bağlıdır. Ayrıca gerçek anlamda bir köprü yapımı için yeterli insanî ve malî gücün mevcudiyeti gerekmektedir. İnsan yapımı olmayan doğal ve mitolojik köprülerde ise, köprüye mekânsal geçişten öte anlamlar yüklenmiştir. Köprü, işlevselliğinin yanı sıra mecazî, soyut ve uhrevî anlamları ile birlikte edebiyata ve sanata da

¹ Öğr. Gör. Dr., Kocaeli Üniversitesi, Türk Dili Bölümü, fatma.ucler@kocaeli.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5108-7036.

konu olmuştur. Özellikle mitolojide farklı dünyalar arası geçiş için köprünün varlığı söz konusudur. Gerçek hayatın etkisi altında yazılan kurmaca eserlerden bazılarında, köprü, hem materyal var oluş süreci hem de oluşma sırasında ve sonrasındaki sosyolojik etkisi bakımından incelenmiştir. Bu bağlamda dünyaca tanınan, önemli edebî yapıtlardan biri İvo Andrić'in Drina Köprüsü adlı eseridir. Nobel ödüllü yazar, Balkan coğrafyasındaki sosyopolitik değişiklikleri Drina Köprüsü ile tarihsel zaman ve mekan gerçekliğine bağlı kalarak ve metaforik bir şekilde romanlaştırmıştır. Somut varlığı ile esere konu olan başka bir köprü ise, Ayşe Kulin'in Köprü adlı eserindedir. Doğu Anadolu bölgesinde, Fırat Nehri üzerinde, çeşitli mücadelelerden sonra inşa edilen köprü, eserin temelini oluşturmaktadır. Söz konusu iki köprü, inşa aşamaları ve varlığı ile sosyopolitik açıdan bir müktedirlik örneği teşkil edebilir. Eserlerde köprülerin yapım aşamasında yaşanan güçlükler, iktidarın bu güçlükleri aşma şekilleri anlatılmıştır. Köprünün coğrafi özelliklerinin yanı sıra burada yaşayan halkların inanç, kültür ve iktidarla ilişkileri ele alınmıştır. Bu çalışmada, mekânın edebî eserlerdeki önemi üzerinde durulduktan sonra, mekân ve sembol olarak köprünün nasıl kullanıldığı incelenmiştir. Dünya ve Türk mitolojisinde ayrıca edebiyatta köprü kavramının nasıl ele alındığı sorgulanmış ve söz konusu eserlerde bu kavramların ne şekilde yer aldığı irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Modern Türk edebiyatı, edebiyat ve iktidar, karşılaştırmalı edebiyat, köprü, İvo Andrić, Ayşe Kulin, Bosna-Hersek, Erzincan.

GİRİŞ

Kurmaca eserler; kişi, zaman, mekân, olay gibi unsurları yazarın bir tutarlılık içinde birleştirmesi ile meydana gelir. Mekân, kurmaca eserlerde başat öğelerdendir. Mekânsız anlatı düşünülemez. Anlatılacak olan, bir zaman ve zemin düzlemi ile meydana gelmek zorundadır. Mekânın, varlığı anlamlandırmadaki etkisi gerek hakiki âlem gerekse itibârî âlemde mühimdir. Coğrafyanın mukadderata etkisi gerçek ve kurmaca kişiler üzerinden izlenebilir. Mekân üzerinden kişiye olan etkiler vakanın seyrini de değiştirme özelliğine sahiptir.

Mekânın kahraman çiziminde etkili olduğu, anlatılanların sahilliğine katkıda bulunduğu, mekânın gerçek ya da hayali olmasının çok da önemli olmamakla birlikte mutlak surette eseri var ettiği vurgulanır (Tekin, 2001, s.128-133). Çetin ise, mekâna yüklenen misyonun ne kadar işlevsel olduğunun sorgulanmasını ister. Somut- soyut mekânlar ile eserin kazandığı anlam ve mekânın simgesel değerinin esere katkılarını bu bağlamda değerlendirir (2013). Mekânla birlikte zamanın değerlendirilmesi kronotopu oluşturur ki Bakhtin bunu, anlatıyı biçimlendiren temel unsur olarak kabul eder. Anlatının temelini oluşturduğunu iddia eder (2001, s.324).

İncelenen iki romanda mekân, romanların var oluş sebebidir. Özellikle *Drina Köprüsü*, tümüyle bir mekân romanıdır, köprü romanın başkahramanıdır, denilebilir. *Köprü* de ise başkahraman olarak Vali Bey [Recep Yazıcıoğlu] işaret edilse de onu bu eserde göz önünde kılan, eseri var etmeye sebep, köprü konusundaki ısrarlı tutumudur.

Köprü, *Güncel Türkçe Sözlük*'te her ne kadar "Herhangi bir engelle ayrılmış iki yakayı birbirine bağlayan veya trafik akımının, başka bir trafik akımını kesmeden üstten geçmesini sağlayan ahşap, kâğır, beton veya demir yapı/ İki şey arasında bağ veya ilişkiyi sağlayan şey" şeklinde (sozluk.gov.tr, 2025) tanımlansa da mitolojik boyutları ile farklı metaforları işaret eden simgesel değeri olan bir yapıdır.

Mekân ve Sembol Olarak Köprü

Köprüler sadece somut bir varlık olmasının ötesinde, insanın ruhsal yolculuğunu, geçiş ve değişim süreçlerini simgelemiştir. Türk mitolojisinde "köprü" kavramı, özellikle şamanik inançlarla ilişkilidir. Şamanlar, ruhları dünyanın öteki tarafına taşırken bu tür geçişleri temsil eden köprüleri kullanabilir. Keçeciler'in ifadesine göre, köprüler, yaşam ile ölüm arasındaki geçişi temsil eden sembollerdir. Aynı zamanda köprüler, öteki dünyaya geçişin bir yolu olarak tasvir edilir (1999, s.123). Köprü, Türk mitolojisinde sembolik bir geçiş ve bağlantı unsuru olarak öne çıkmaktadır (Aksel, 2010, s.45-47). "Halk inançlarında köprüler genellikle koruyucu bir işlev görür ve geçişler sırasında kötü ruhlardan korunma amacı taşır." (Caferoğlu, 1983, s.78).

Radloff, şamanların bazı ayinlerde, cehennem üzerindeki kıl köprüden geçtiklerini ve şaman dualarından birinin şöyle olduğunu belirtir: "Dokuz kıl köprü üzerinde yürüyen, dokuz çatalı (kıl köprü)den geçen, kamlar evinin kapısı (olan) yer kapanmasın!" (2008, s.325, 438). Bu imaj İslamiyet'teki "kıldan ince kılıçtan keskince" olarak sıfatlandırılan sırat köprüsü ile benzerlik taşımaktadır. Çin mitolojisinde de bu incecik köprü metaforu mevcuttur. Buradan geçenler cennete, geçemeyenler irin ve pis kana düşerler (Uğurcan, Koçak, 2021, s.444).

Türk destanlarında köprü, başkahramanın önüne bir engel olarak çıksa da kahraman engeli aşarak düşmanları cesaretle savuşturur. Öte yandan, kuru dere üzerine köprü kurup geçenden otuz üç geçmeyenden döve döve kırk akçe alan Deli Dumrul'u da anmak gerek. Burada köprü işlevsel bir özelliğe sahip değilse de hikâyenin akışına ironiyi katması bakımından ve zorbalıkla da olsa gücünü köprü üzerinden göstermesi bakımından önemlidir. Farklı kültürlerde köprü'nün yine sembolik anlamları ile karşılaşmak mümkündür:

İskandinav mitolojisinde Bifröst Köprüsü, tanrılar ve insanlar arasındaki köprüdür ve gökkuşağına benzetilir (Larrington, 1999, s. 45). Çin mitolojisinde ise, Gözyaşı Köprüsü, ruhların yeniden doğmak üzere geçiş yaptığı bir yer olarak tasvir edilir. Bu köprü, yaşam ve ölüm arasındaki sınırı sembolize eder (Tsai, 1993, s. 88). Zerdüş inancındaki Çinvat (Chinvat) Köprüsü, ölümden sonra iyi ve kötüyü ayıran bir köprü sembolüdür (Gündüz, 2007, s.176). Yunan, Japon ve İskandinav mitolojisinde gökkuşağı insan ve tanrı arasında köprü vazifesi görmektedir. Yine İskandinav kültürü (Yggdrassil Ağacı) ve Türk mitolojisinde (Hayat Ağacı) ağaçlar dünyalar arası geçişi sağlayan bir köprü sembolüdür. Köprüler genel olarak Tanrıya ulaşmada eşik olarak kabul edilmiştir (Uğurcan, Koçak, 2021, s. 441-443).

Köprülerin dünyadaki mekânsal bağlantılarının ötesinde, pek çok kültürdeki birbirine benzeyen sembolik anlamları evrensel sembol olarak nitelendirilebilir. Birbirinden uzak kültür ve mekânlarda yaşayanlar için; ortak duygu, düşünce ve bedensel algılar belli bir grupta değil tüm insanlar için benzer anlamları işaret edegelmiştir. Fromm, bunu şöyle açıklar: "Evrensel semboller ise bedenimizin duygularımızın ve ruhumuzun özellikleriyle ilgilidir. Bu tür semboller tüm insanlar için geçerlidir, belirli bir kişiyle ya da kişiler topluluğu ile sınırlanamazlar." (2017, s.33).

Köprüler mitolojik anlamda tanrılara ulaştıran, kahramanın değişim geçirmesinde etkili olan, kötüyü cezalandıran ya da formunu değiştiren, genellikle koruyucusu bulunan mutlak güçlü yapılar olarak görülmektedir. Öte yandan mitolojik boyutunun ötesinde gerçek köprüler, ihtişamlı yapısı, doğaya karşı duruşu, dayanıklılığı ile, köprüyü yaptıranın malî gücü ve iktidarı ile doğrudan etkilidir. Bu yüzden köprülerin materyalleri, estetiği, zamana ve tabii şartlara dayanıklılığı eseri yapan ve yaptıranın muktedirliğinden nişaneler taşır.

Söz konusu romanlarda, halktan habersiz, birden bire yapılmaya başlayan Drina Köprüsü ile halkın yapılması için yaklaşık 30 yıl uğraş verdiği ‘köprü’nün intibai aşağıdaki gibidir:

“Bilirler ki bu köprüyü Sadrazam Sokollu Mehmet Paşa yaptırmıştır. (...) Bu dayanıklı taş anıtın yapılabilmesi için gerekli emri ve parayı ancak bir sadrazam verebilirdi. (...) Köprüyü Mimar Rade yapmıştır. Sırbistan’da böylesine çok, güzel ve ölmez eser bırakabilmesi için, onun yüzlerce yıl yaşamış olması gerekir. O, kim olduğu bilinmeyen masallaşmış bir üstaddir.” (Andrić, 2023, s. 16).²

[Vali] “‘Vatandaşlarım’, diye seslendi onlara, ‘Sevgili Kemaliyeliler... Yılların hasreti sonunda bitti. Köprümüze kavuştuk. Bu bir toplum kalkınması örneğidir. Bir trilyonluk işi, yerel idare ve halk el ele vererek yüz milyara mal ettik. İşte vatan sevgisi budur... Gerçek anlamda milliyetçilik de budur. Hepinizi kutluyorum ve hepimize teşekkür ediyorum.’” (Kulin, 2023, 238).

Bu iki romanda özellikle köprülerin inşasında iktidar ve gücün etkisi açıkça görülmektedir. Romanlarda mekân olarak köprü, vakanın kuruluşuna doğrudan etki etmiştir. İlk eserde köprü’nün varlığının tabiat ve insan yaşantısı üzerinde etkisi yüzyıllara uzanmaktadır. Ayrıca eser içeriği, köprü etrafında oluşan hayatın ta kendisidir. İkinci eser içeriğinde ise, köprüye olan ihtiyaç, bölge insanının bundan yoksun oluşunun onlara verdiği hasar ve köprü’nün yapım süreci vaka oluşumunda etkindir. Narlı’nın ifade ettiği gibi, köprü “aksiyonun oluşmasına, şekil almasına etki et”miştir. (2002, s. 99). Köprü’nün varlığının hayata katkısı, yokluğu ile hayatın akışına engeli her iki romanda da işlenmiştir.

Mikhail Bakhtin’in bahsettiği kronotop (zaman-uzam[mekân] birliği) söz konusu eserlerin oluşumunda aktif bir şekilde rol alır. Kronotop sayesinde eserdeki olay, zaman ve mekân düzlemiyle aktarılabilir gelişmeye sahip olur. Zaman- mekân birlikteliği ile soyut- somut ögeler ve insani ilişkiler olaylar kurguya dâhil olur (2001, s. 316, 324). Bununla beraber kurmaca eser, hayatın gerçekliğinden beslenerek zaman ve mekân sapmalarına rağmen gerçekle eşleştirilebilmektedir.

Sakallı’ya göre, mekâna anlam kazandıran unsurlardan biri olan zaman ile birlikte, toplumun yaşantısı, mekân algısı, özne-nesne arasındaki etkileşim mekânın yapı, değer ve anlamını kurar. Mekân eylemle oluşmakla birlikte eyleme anlam kazandırır. Dahası edebî formlarda mekân, eylemin kurulduğu ve eylemi kuran unsur olarak ele alınır (2001, s.100-101).

“Merkezileşmiş ve yoğunlaşmış mekânın örgütlenmesi hem siyasal iktidara hem de maddi üretime yarar, karlıları optimize eder. Toplumsal sınıflar, işgal edilen mekânların hiyerarşisi içinde, buraya yatırım yapar ve burayı dönüştürür.” (Lefebvre, 2014, s.29). Osmanlı yönetiminin Drina’ya köprü kurmasından sonra toplumsal sınıfın mekâna aidiyet kazandırması, geçen yüzyıllardan sonra işgalcilerin mekânı kullanımı ve toplumsal sınıfın yeniden şekillenerek köprü ve civarını şekillendirmesi tam da Lefebvre’in tasvir ettiği gibidir.

Lefebvre, toplumsal mekân oluşumunu önemser: ona göre mekân çok boyutludur, fiziksel ve zihinsel mekânla birlikte toplumsal mekân oluşur. Mekânı diyalektik bir oluşum şekilde çözümler ve bunun için “mekân üretimi” kavramını ileri sürer. Ona göre mekân üretimine sadece maddi katkılar değil toplumu oluşturan her şey dâhildir (Lefebvre’den akt. Çavdar, 2023, s. 1860). Mekân oluşturmada doğa etkin

² Romanda mimar kurmaca kişi olarak veritse de tarihi kaynaklar bu kişinin Hassa Başmimarı Sinan olduğunu doğrulamaktadır (Eyice, 1994, s. 528).

olduğu kadar, toplumsal şekillenmeler ve tabiatı şekillendiren teknolojik yetkinlikler önemli yere sahip olmuştur.

Mutlak Güç: Drina Köprüsü

Eserde konu olan Drina Köprüsü, günümüz coğrafyasında Bosna-Hersek sınırları içinde bulunmaktadır. Eserde mekân algısı olarak sınırlandırılmış bir coğrafyadan bahsedilmez. Mekân tasvirleri ve mekândaki köprü ihtiyacının nasıl hasıl olduğu konusu, Osmanlı Devleti'nde önemli görevler alan söz konusu coğrafyadan devşirme Vezir Sokollu Mehmet Paşa'nın, kendi toprakları ile ilgili anılarının canlandırılması ile verilmiştir. Paşa, çocuk sayılacak yaştaiken ayrıldığı memleketini, nehir üzerindeki saldaki hâliyle hatırlar ve ahdevefa örneği olarak buraya köprü yaptırmak ister (Andriç, 2023, s. 24-25). Ancak çeşitli kaynaklar köprünün sadece bir vefa örneği olarak değil, Osmanlıya hizmet eden devlet adamının, stratejik karar gereği bu köprüyü yaptırdığını ifade eder:

“Devşirilen sadrazamlar, "devşirilip Türk olduğu için büyük bir günah işlediklerini düşünüyorlardı. Vicdanlarını rahatlatmak ve memleketlerine borçlarını ödemek için köprüyü yaptırdıkları söylene de bu kanıtlanmamıştır. Ancak bu köprüler daha çok ülkenin bütünlüğü için inşa edilmiştir.” (Çeliç, Mujezinoviç'ten akt. Bayram, 2014, s. 275).

Eserdeki pek çok örtük anlamın yanı sıra, köprü yapılmasındaki görünen sebep Sokollu'nun, zaman zaman kalbindeki sızının böyle bir hizmeti topraklarına götürdüğünde dineceğini düşünmesidir. Köprü yapılmadan önce insanlar eski usul, sal gibi deniz araçları ile karşı kıyıya gidip gelmektedir (Andriç, 2023, s. 28).

Şeker, Sokollu'nun bu köprüyü yaptırmasında stratejik bir önem bulur: “Osmanlı'nın imparatorluk hedefi olan “yayılmanın” Avrupa'ya kapı olan Balkan coğrafyasında köprüler aracılığı ile gerçekleştirildiği söylenebilir. Bu köprülerden en büyük ve heybetli olanı ise, Drina Köprüsü'ydü.” (2023, s. 362). Araştırmacının bu düşüncesinin karşısında, Andriç, köprüler için “kutsal yapı” ve “kötü olan hiçbir şeye yol açmayacak” gibi iddialı ifadeler kullanmıştır (Andriç'ten akt. Şeker, 2023, s. 366).

Köprünün tarihi olarak romanda “Hicrî 979, Miladî 1571”³ bilgisi verilir (Andriç, 2023, s.73). Bu tarih ise köprü üstüne eklenen mermere yazılı manzumeden alınmadır, bu bir Osmanlı geleneği olan mimari yapılardaki tarih düşürme beyitlerinin varlığı gösterilir. Yapımı beş yıl süren köprünün inşaatına çetin kışlarda ara verilmiş, doğal koşullar elverir vermez yapıya devam edilmiştir.

Eserde köprünün yapım aşaması sadece bir başlangıç olmasına rağmen bu bölümde katı bir muktedirlik örneği görülür. Mutlak güç sahibi devletin, keskin şartları olan devlet adamı niteliğindeki Abid Ağa köprü yapımı için bölge halkına cezai yaptırımlar uygulayarak işleri yürütür. Ona açıkça karşı koyacak bir kurum veya kişi yoktur, zira o tek mutlak güç olan Osmanlı devletinin yetkilisidir. Abid Ağa acımasız ve emir yağdıran bir güç olarak gösterilir. O, halka korku salarak zulüm ile iş yaptırır. Bu sebeple Sırp halk köprünün kurulmasına razı gelmez, açıkça olmasa da gizlice köprünün yapımını bozmaya çalışırlar. Ancak onların yöntemleri köprüye zarar vermek bir yana yöneticinin zulmünü artıran bir unsur olur. Eserdeki en trajik sahneler bu bölümdedir. Ne var ki muktedir devletin gücünü kendi çıkarı ve hırsı doğrultusunda kullandığı anlaşılan bu kişi işten el çektilir. Güçlü ve müşfik devlet anlayışı güden bir başka görevli işi yine gördürür ama zalimce ve hak gasp ederek değil adil bir şekilde köprü yapımına hız kesmeden

³ Köprü üzerindeki tarih düşürme metnine göre iki tarih gözükmetedir, biri Andriç'in bildirdiği 979, diğeri ise “985 (1577-78)”tir (Eyice, 1994, s.528).

devam edilir. Halkın uzayan süre karşısındaki sabırsızlıkları ve olumsuz düşünceleri köprüyü etkilemediği gibi köprünün yanı sıra daha sonra Taş Han olarak anılacak bir de misafirhane inşa edilir. Köprü ve misafirhanenin giderleri Sokollu'nun vakfı aracılığı ile ödenmektedir. Süreç ne kadar uzun olsa da ortaya çıkan yapı muazzamdır. Bölgedeki Müslüman halk vezirleri ile gurur duyar. Köprü, henüz inşa aşamasındayken halkın çeşitli söylentileri ile büyür ve gelişir.

Köprü, taş ocağından getirilen büyük beyaz taşlarla kurulmaya başlar. On bir gözlü köprü, ortasında bir nevi seyir ve dinlenme alanı “Kapiya”sı ile, sosyal bir alan olarak hizmet görür, halkın temel yaşam alanlarından bir hâline gelir. Eserde, adeta köprüden önce yaşantı yok gibidir. Köprü yapıldıktan iki yıl sonra, üç padişah döneminde görev alan Sokollu, dilenci kılıklı biri tarafından cami çıkışında bıçaklanarak öldürülür. İstanbul'da vuku bulan olay aylar sonra memleketine ulaşır. Osmanlı hâlâ mevcut gücünü korumaya ve bölgedeki muktedirliğe devam etmektedir. Bu süre içinde Drina Köprüsü üzerinde dinleri ve ırkları farklı gruplardan olan halklar herhangi bir bölünme sorunu olmadan hayatlarına devam etmektedir. Şahsi sorunlar olsa da bunlar toplumu parçalara ayıracak kadar güçlü değildir. Drina Köprüsü, sosyal hayatın tam ortasında “inci gerdanlık” gibi ışıltamaktadır.

Köprü etrafında yaşanan kırsal hayat gürültüsüz devam etmekteyken, güçlü unsur olan Osmanlı Devleti 1878 yazında “savaşmadan” Bosna'yı bırakmıştır. Halk, Osmanlı'nın iktidarının sarsıntısına inanmamıştır ancak, Kapiya'ya asılan resmî bildirge halkı muktedir'in değiştiğine ikna etmeye başlamıştır. Bununla birlikte yerel halkın sosyal hayatları henüz karışmamıştır. Osmanlı'nın yerleşik ve sakin düzeni yerine, yeni sistemler gelmeye başlamıştır. Toplumun kimi kesimi bu değişime ayak direrken kimileri de sessizce düzene ayak uydurmaya başlamıştır. Köprünün yapımına ilk önce Sırp'lar karşı çıkıp korktukları gibi, bu devirde köprüyü onarıp güçlendirmeye çalışan Avusturyalıları Türkler karşı çıkmaktadırlar. Eski düzeni özleyenler arasında yaşlılar ve Müslümanlar vardır. En önemli değişikliklerden biri bölgeye trenin gelmesidir. Trenin bölge hayatına hareketlendirici etkisi olduğu gibi köprünün de etkisini azalttığı ifade edilmektedir. Vişegrad'a trenin gelmesi ile köprünün birleştirici vazifesi ikinci plana düşer. Köprü inşa edildiğinden beri sosyal mecra alanı gibidir. Yenilikler orada ilan edilir. İktidarın değişimi, köprüye asılan ilanların diline de yansır, Türkçe ilan yerine Sırpça ve başka diller eklenir.

Gerek Andriç gerekse başka araştırmacılar trenin köprünün işlevini devraldığını belirtir. Böylelikle yeni iktidar, eski iktidarın gücünü hem siyasi hem toplumsal hem de simgesel biçimde göstermiştir. Lefebvre'in ifade ettiği gibi: “Demiryollarının sanayi kapitalizminde, ulusal (ve uluslararası) mekanının örgütlenmesinde başat bir rol oynadığı kesindir.” (2014, s.28). Soytürk, zaman ve mekân birlikteliğini bir arada incelediği çalışmasında, tarihi, siyasi ve sosyolojik gelişmelere paralel olarak köprünün önemini yitirdiğini ifade eder (2021, 169).

Osmanlıdan sonra muktedirliğin değiştiği bölgede yerel halk yeni sisteme alışmaya çalışsa da alışkanlıklar bu değişikliklerin hızına uyamamaktadır. Öte yandan Kapiya'ya asılana bildireler muktedirin değişmesiyle bölge halkının mukadderatını değiştirmektedir. Dinî liderleri bile anlaşılan farklı dine sahip halklar artık karşı karşıya gelmiş ve iktidarın askerleri her kesime eziyet etmeye başlamıştır. Kapiya artık halkın paylaştığı sosyal alan olmaktan çıkmış, askerî bir gözetleme kulesine ve ceza alanına dönmüştür. Köprü üstünde yürümek, şarkı söylemek bile ölüm cezası almaya yeter olmuştur. İktidar değişiklikleri sosyal hayatın değişmesinin temeli gibi görünmektedir. Avusturya'nın iktidarı ile köprüyle birlikte yaptırılan Taş Han yıkılıp yerine askerî binalar yapılır. Bölgeye askerler, memurlar gelmeye

başlar. Trenin değiştirdiği yolculuk seyri ile birlikte artık yöre halkının gençleri civardaki daha gelişmiş okullara, üniversitelere giderler. Dönüşte değişmiş bir zihin yapısını Vişegrad'a getirirler. Artık ulus devlet fikri yerleşmiş, kimlik, aidiyet kavramları yerleşmiştir. İktidar gücünü kendinden olanın lehine kullanmakta ancak bu çarpışmada halkın her kesimi onarılmaz hasarlar almaktadır.

Drina Köprüsü Osmanlı Devletine tabi iken köprü, etnik ve din ayrımı gözetmeksizin birleştirme fonksiyonunu yerine getirmekte, sonraki yüzyıl boyunca ise hem din hem de etnik grupları birbirinden ayıran, sınır çizen bir misyon üstlenmiştir. Zira bölge halkı başlarına gelen bir felakette herhangi bir ayrım gözetmeksizin birbirine destek olurken, Osmanlının topraklardan ayrıldığı dönemde gayrimüslim halk ve Müslüman halk sadece kendi inançlarına sahip olan komşular ile birlik oluşturabilmiştir.

Söz konusu eserdeki köprünün işlevini kanıtlarcasına; Osmanlı mimarisinde köprüleri ele alan Kuban bu köprülerin, sadece fiziksel bir geçiş değil, aynı zamanda kültürel ve sosyal bağlantıları temsil ettiğini, farklı topluluklar arasında kültür köprüsü görevini de yürüttüğünü ifade etmiştir (Kuban, 2000, s. 245).

Yazarın kendisi de dâhil olmak üzere kasaba halkı eski sistemi, Osmanlı sistemini beğenir ve yeniliklerin değiştirdiği hâlden memnun olmazlar. Demir, “İvo Andriç’in *Drina Köprüsü* Adlı Romanında Osmanlı Algısına Genel Bir Bakış” makalesinde yazarın olayları ‘objektif’ bakış açısı değerlendirdiğini ve bölge halkının Osmanlı yönetimindeyken daha konforlu bir hayat yaşadığını, olayların ‘iyiden kötüye’ doğru gittiğini anlattığını vurgulamıştır (2016, s. 464-465).

Osmanlının farklı cephelerdeki mücadelesi, Balkan Savaşları, Bosna’nın tümüyle elden çıkması ile Drina Köprüsü’nün Doğu ile Batı’yı birleştirme işlevinin de bittiği ifade edilir.

Savaşın Drina’nın kapsama alanını daralttığı da ifade edilir: “Daha dün oracıkta olan ve onu yaratan Doğu... Son zamanlar çok sıkışmış, kemirilmiş olmasına rağmen daimi ve gerçek olan doğu, şimdi bir hayalet gibi birden kayboluvermişti. Artık köprü, şehrin iki yanı ile... Drina’nın iki yanındaki yirmi kadar bucak ve köyden başka bir yeri birleştirmiyordu. Vezir Sokollu’nun dindarca teşebbüsüyle imparatorluğun iki parçasını birleştirerek, doğu ile batıya gelip gitmeyi kolaylaştıracak olan büyük taş köprünün şimdi cidden hem batı hem doğu ile bağlantısı kesilmiş(..)’ (Andriç, 2023, s.248-249.) Aidiyeti iktidardan kopan köprünün görevi de bir nevi daralmıştır. Artık payitahta uzanan bir köprü değil nehrin iki yakasını bir araya getiren bir görev üstlenir.

Bosna’da Türk ve Müslüman iktidarını devralan güçler bölgeye pek çok yenilik, teknik destek ve özgürlük(!) getirmesine rağmen coğrafyadaki huzur ve sükûneti sağlayamaz, I. Dünya Savaşının başlangıcı sayılan, bir Sırp’ın Avusturya veliahdını öldürmesi ile Vişegrad’daki huzur iyice bozulur. Avusturya askerleri bombardımana başlar, buradan çekilirken daha öncesinde köprü ayaklarına gömdüğü dinamitleri patlatarak Drina Köprüsü’nün birleştirici özelliğini tahrip eder. Köprünün patlatılmasına şahit olan ve sarsıntıyı yaşayan Sokollu Vakfının Mütevellilerinin soyundan olan Ali Hoca da aynı zamanda vefat eder.

Üç yüzyılı aşkın bir zaman birleştirici özelliği ile doğuyu batıya bağlayan, ırk ve dinleri birleştiren, toplumun her kesimine eşit fayda sağlayan, kuşakları, kültürleri taşıyan Drina Köprüsü ayrılığın, bölücülüğün ilk darbesini almıştır. Köprü birleştirici değil ayrıştırıcı motifi ile ortaya çıkmıştır.

Köprü, yapılışından yıkılışına kadar iktidarın bir güç sahası olmuştur. Yapılışındaki maddi varlık, görseldeki ihtişam ve halk üzerindeki nüfuzu iktidarın

mutlak egemenliğinin bir göstergesi sayılabilir. Köprü'nün dinamitle patlatılıp yıkılması da, onu var eden iktidarın parçalanmasına, roman içi bir gönderme olabilir.⁴

Demokratik Güç: Köprü

Romana konu olan Başpınar Köprüsü'nün şimdiki adı Recep Yazıcıoğlu Köprüsü'dür. Erzincan ilinden geçen Fırat Nehrinin Karasu olarak bilinen kolunun iki kıyısındaki Kemaliye ve Başpınar ilçelerini birbirine bağlar.

Söz konusu eser biyografik ve tarihi gerçekliklerle örülüdür. Eserin kurgu özelliği göz ardı edilmeden çeşitli açılardan tarihe ışık tuttuğu söylenebilir. Romanda başkarakter Erzincan Valisi Recep Yazıcıoğlu'dur. Burada köprü ikinci planda olmakla beraber eserin ana çatısını köprü'nün yapılış süreci oluşturur. Fakat eserde kişi mekândan önce gelmektedir.

Eserin olay zamanı 1993 olmasına rağmen zaman sıçramaları ile geriye dönülerek Türkiye Cumhuriyetinin kuruluş zamanlarına kadar gidilmektedir. Bu geriye dönüşler bölge halkı ile yönetimin çatışmasını ortaya koymak bakımından önemlidir.

Romanda köprü, iktidarın aksayan yönünü ve halkın temel ihtiyacını göstermesi bakımından önemlidir. Fırat'ın kolu olan Karasu iki bölgeyi ayırmakta ve medeniyete, başkente erişime engel teşkil etmektedir. Vatandaş doğal engeli aşamadığı için hastalık, doğum gibi durumlarda ölümlere engel olunamaz. Bu da iktidar ve taşra arasında var olan uzaklığı derinleştirmektedir. Eserdeki köprü imgesi söz konusu ayrılığı birleştirmeye yardımcı olması yönünden önemlidir.

Eserin mihenk noktası köprü'nün inşası olmakla birlikte, Cumhuriyetin yetiştirdiği Vali'nin görev bilinci eserde önemli bir yere sahiptir. Vali sadece devletin kendisine biçtiği görev tanımını ile kısıtlı kalmaz, görev yerlerine resmî iktidarla birlikte birey sorumluluğunu taşır. Hatta vatandaşın yönetsel problemler karşısında pasif kalmaması gerektiği bilincini aşlar.

Eserin köprü yapılışının ele alması ve sıra dışı Vali'nin misyonunu kurgulanması dışında, bölgenin sosyopolitik ve sosyolojik zeminine de vurgu yapılır. Bölgedeki terör olaylarının yerel halk üzerindeki ayrıştırıcı, yok edici etkisi aileler üzerinden anlatılır. Alevi Sünni ayrımının aile ve kişiler üzerindeki menfi etkileri, terörün aileleri esir alışı gibi konular kurmaca içinde verilmiştir. Bölge halkının neden ve nasıl ayrıştırılmaya maruz kaldığı adeta içerden bir gözle anlatılır. Yazar toplumsal konuları kimi zaman tarihî gerçeklerle harmanlayarak birbirinden bağımsız gibi görünen ama nihayetinde birbirine bağlı olan noktalarıyla işlemiştir. Cumhuriyet tarihinden itibaren bölgenin iktidara gerek uzamsal uzaklığı, gerekse zihni uzaklığı çeşitli açılardan ele alınmıştır. Vali, yapılacak köprü ile halka "ulaşmayı" hedeflemektedir. Mekânsal erişimin olmadığı yerde zihinsel birleşimin de olamayacağı farklı senaryolardan verilmiştir.

Köprü, vatandaşların ihtiyaçlarını gidermesi ve başkente giden yolun kısaltılıp kolaylaştırılması açısından önemli bir yere sahiptir. Yazarın Vali'nin ağzından mükerreren söylediği "Ulaşamadığın yer senin değildir" ifadesi, devletin ulusa ulaşmasının bir zorunluluk olduğunu vurgular. Zira devletin imkân ulaştıramadığı bölgeler mekân olarak haritada olsa da aidiyet ve kimlik olarak ayrılıkçı fikirlerin mekânı hâline de gelmektedir.

⁴ Drina Köprüsü, çeşitli onarım ve bakımları ile varlığına devam etmektedir. 2007 yılında UNESCO tarafından Dünya Kültür Mirası arasında sayılan Köprü'nün bakımı 2010 tarihinden itibaren TİKA tarafından yapılmaktadır (tika.gov.tr, 2025).

Söz konusu mekânda, köprü inşa edilmeden önce gelip gidişi sal veya ilkel motorlar sağlamaktadır, onlar da her zaman hazır değildir. Daha önce var olan eski köprü Keban Barajı sebebiyle suya gömüldükten sonra yöre halkı siyasi iktidardan yeni köprü sözü almasına karşın, bir türlü köprü yapılamamaktadır. İktidarın değişmesi, çeşitli siyasi olaylar, maddi yoksunluklar köprü'nün bir umuttan ibaret kalmasına sebep olmuştur.

Romanda olay kurgusunun çekirdeği olan köprü ihtiyacı, sağlık ekibine ulaşmaya çalışan genç bir hamilenin köprü ve taşıt olmadığı için doğumda ölmesi sonucu belirginleşmiştir. Eşini kaybeden Bayram, yeni doğan bebeği Erzincan Valisine götürüp eşinin ölümü, bebeğin öksüz kalışından devleti sorumlu tutar. Bunun neticesinde Vali köprü mevzuu üzerine çalışır.

Eski görev yerlerinde iddialı işlere başarılı imzalar atan Vali köprü için gerekli incelemeleri yaparak bu işi gerçekleştirmeye karar verir. Ancak resmî tüm çalışmalar köprü'nün salt devlet eliyle yapılamayacağını ortaya koyar. Vali halkın, yerel yönetimin desteği ile mali yükü azaltarak köprüyü yaptırmak için yoğun bir mücadele verir. Bürokratik engeller, kişisel hırslar, doğal engeller gibi pek çok sorunla başa çıkar. Bunun yanı sıra bölgedeki teröristler memur ve yerel halka yönelik vahşi eylemlerde bulunmaktadır. Vali ve diğer amirler imar işlemleri yanı sıra bu sorunla da mücadele etmektedir. Teröristler köprü işini de sabote etmeye çalışmışlar, feribotu yakmışlar, şehir dışından gelen görevlileri tehditle kaçırmışlardır. Halkın umudu yerine umutsuzluğunu pekiştiren, para bulunsa da çalışacak insan gücü konusunda sıkıntı çekilmektedir. Çetin koşulları olan bölgede kullanılacak makineler bile problemlidir. Vali tüm imkânları sonuna kadar kullanır, Ankara'dan yeni bir ekiple çalışmaya karar verilir. Henüz yeni sayılabilecek bir teknikle köprü inşa eden ekibin genç oluşu, Ankara ekibinin bölgeye uzak olması; bölgedeki inşaat yetkililerinin yeni tekniğe aşina olmaması, maddi imkânsızlıklar köprüyle ilgili felaket senaryolarını beraberinde getirir. Vali devletin kendisine verdiği iktidarı imkânların yanı sıra yörenin hatırı sayılır zenginlerinden aldığı malî destekle, yerel yönetimin kısmî yardımıyla uzun yıllar beklenen köprüyü yoğun emek ve sabır ile hizmete açılmıştır.

Sonuç

Köprü kavramının içinde bağlama, aktarma, taşıma gibi ana vazifelerinin yanı sıra sanatsal ve simgesel bir güç göstergesinin mevcut olduğu görülmektedir. Köprü yalnızca maddi bir varlıktan ibaret değil manevi bağları da oluşturan kavramı da karşılar. Köprü'nün kendisi kadar taşıdığı değer, üstlendiği misyon varlığını güçlendirir. Söz konusu eserlerde birbirinden çok farklı zamanlarda ve coğrafyalardaki iki köprü muktedirlik göstergesi bakımından incelenmiştir. Buna göre Drina Köprüsü bağlı olduğu iktidarın en güçlü zamanlarında, dönemin en güçlü şahıslarından olan Sokollu Mehmet Paşa'nın himayesinde yaptırılmıştır. Herhangi bir maddi yoksunluk çekilmediği gibi, adeta bir şaheser gibi yüzyıllara meydan okuyacak şekilde imar edilmiştir. Mimarından ustasına kadar döneminin en iyisi seçilmiştir. Köprü'nün yakınına vakıf eseri olarak büyük bir misafirhane de inşa edilmiştir. Bölge halkının herhangi bir talebi, beklentisi olmaksızın devletin yetkilisi işlevsel ve sanatsal olarak en görkemli yapıyı hizmete sunmuştur. Bu hizmet neticesinde, köprü etrafında yapılaşmanın kuvvetlenmesi, köprüyle birlikte bir halk dayanışması ve halk kültürünün oluşması, halkın yönetime olan aidiyet duygusu, bölgenin uzaklara yakınlaştırılması, ticari faaliyetlerin artırılması gibi çok yönlü verimler alınmıştır. Yazarın köprüyle ilgili şu tespitleri oldukça yerindedir: "Çünkü değerli bir eser ve eşsiz güzellikte olan bu yapı, daha zengin, ticaret bakımından daha gelişmiş şehirlerde bile bulunmayan bu köprü (eskiden böylesi, koca imparatorlukta ancak iki tane var derlerdi), Drina'nın yatağı üstünde

güvenilir, temelli biricik geçittir, Bosna'yı Sırbistan'a, oradan da daha uzaklara, Osmanlı İmparatorluğu'nun öteki bölgelerine, hatta ta İstanbul'a kadar bağlayan biricik bağıdır. (...) Kasaba köprü sayesinde yaşadı ve sağlam bir kökten güç alır gibi büyüdü." (Andrić, 2023, s.14).

Kasabanın İstanbul'a bağlanması ifadesi aslında yönetime bağlılığı içermektedir. Çok katmanlı sosyolojik bir yapıya sahip olan bölge, içlerinden bir Sokollu çıktığı için ve bölgeye bu hizmeti getirdiği için gurur duymaktadır. Köprü sadece Türk-Müslüman'a ait değildir, bölge halkından kim yaşıyorsa 'Osmanlı tebası'na aittir. Bu sebeple köprünün sosyal yaşama katkısı her bir vatandaşa eşit uzaklıktadır. Ne var ki kargaşa ortamında, iktidarın el değiştirdiği yıllarda köprü üzerinde kontrolü sağlayan kolluk güçleri 'kendinden olmayana/ diğerine' ortak kamu malı olan köprü üzerinde zulmetmiştir. Bir halkın üç neslinin gelişimine şahit olan köprü, iktidar değiştikçe etkisini ve güzelliğini yitirmeye yön tutmuş, savaşın getirdiği kaotik ortamlardan halkın kendisi kadar pay almıştır. Nihayetinde, toplumdaki ayrılmaya koşut olarak, köprünün de temeline yerleştirilen dinamitlerle kopmalar gerçekleştirilmiştir. Ancak köprünün hizmet dışı kalması sadece düşman güçlerinin geçişini engellemekle kalmayıp halkın cezalandırılması ve kültürel köklerinin de yok edilmesi anlamlarına da gelebilmektedir.

Erzincan'daki köprüye bakıldığında, Drina Köprüsü'nden oldukça farklı bir sahne ile karşılaşılır. Vaka zamanı, halkın yönetim şekli tümüyle değişmiştir. Daha önemlisi devlet eliyle götürülecek hizmetlerin mali yükünü karşılama gücü oldukça farklıdır.

Bölgede yaşayan halkların farklı etnik grup ve inançta olmaları konusunda bir benzerlik görülmekle birlikte, Erzincan dolaylarında yaşayanların birbirine ve devlet yetkililerine düşmanca tavır ve eylem içinde olmaları oldukça önemli bir noktadır. Zira Vişegrad'da papaz ile imam çok iyi dost iken; Doğuda Alevi Sünni tartışmalarını evlilik bağı bile engelleyemez, evlenen gençlerin aileleri arasında kan davasına dönüşen olaylar görülür.

Vişegrad ile payitaht İstanbul arasında yaklaşık 1000 km'lik; Kemaliye ile başkent Ankara arasında 750 (alternatif yol ile 650) km uzaklık söz konusudur. Zamanın ve teknolojik imkânların Kemaliye'ye yaptırılacak köprünün lehine olması gerekirken şartlar yüzünden aleyhine işlediği görülmektedir. Kırsal bölgenin iktidardan uzak olması, götürülen hizmet kalitesi ile doğru orantılı değildir.

Öte yandan Kemaliyeliler köprüyü doğal bir ihtiyaç ve arzu ile talep ederler. Hastalık, doğum, acil ihtiyaçlar, doğanın çetin koşulları oradaki halkı zelil ve muhtaç durumda bırakmaktadır. Bunların haricinde, ayrıca yöre halkı Ankara'ya, iktidara daha çabuk ulaşmak isterler. Köprü onları adeta kesintisiz bir şekilde yönetime bağlayacaktır. Drina Köprüsü ise halkın beklentisiz olduğu bir dönemde kendiliğinden gelen bir nimettir.

Her iki köprünün de inşası sırasında köprü sabote edilmiştir. Drina Köprüsü'nün temelleri atılırken Hristiyan bir işçi, bu köprünün Hristiyanlara yaramayacağını sadece Müslümanlara yarayacağını ileri sürerek belli bir işçi bölümünü kandırmış ve köprü ile ilgili kötücül hikâyeler yayarak geceleri köprüyü yıkmaya çalışmıştır. Çok geçmeden yakalanarak olabilecek en acılı cezaya çarptırılmıştır. Sonrasında ise köprü tüm hızı ile yapılmaya devam etmiştir. Kemaliye'deki köprü ise kimliği belirlenemeyen terörist saldırılarına maruz kalmıştır. Teröristler işçileri orada çalışmamaları konusunda tehdit etmiş; Ankara'dan gelen, bölgeye yabancı çalışanların gözlerini korkutmuş ve feribotları batırmıştır. Olayların sorumluları bulunamamış ancak tekrarlanmaması için önlem alınmıştır. Köprülerin iktidara "bağlama" yönünün yok edilmeye çalışılması ve her iki olayın çıktılarının farklı

olması bir muktedirlik belirtisi sayılabilir. İktidarın mülküne zarar veren kişilere kesilen ceza iktidarın gücüyle orantılanabilir.

Her iki eser; köprüyü, köprüyü yapanları anlatarak, köprünün bölge halkının yaşantısına etkilerini gerçek hayatın verileri ile kurmaca dünyada harmanlamıştır. Nesne (köprü), özne (halk) ve bunların kuşatıcısı olarak muktedir devlet yapısı (Osmanlı ve Türkiye) güçlü ve zayıf yönleri ile eserlere ilmek ilmek işlenmiştir. Halkın refah ve huzuru için devletin içerde ve dışarda, özellikle ekonomik olarak bağımsız ve güçlü olmasının gerekliliği köprülerin var oluşu üzerinden izlenebilmektedir.

Kaynakça

- Aksel, F. (2010). *Türk mitolojisi*. Alfa Yayıncılık.
- Andriç, İ. (2023). *Drina köprüsü* (H. A. Ediz & N. Müstakimoğlu, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bakhtin, M. (2001). *Karnaval dan romana* (C. Soydemir, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Bayram, S. (2014). İvo Andriç'in *Drina Köprüsü* adlı romanı bağlamında hayatlara uzanan köprüler. *Journal of Turkish Studies- International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(9), 271–282.
- Caferoğlu, A. (1983). *Türk halk inançları*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Çavdar, B. (2023). 'Mekânın üretimi' üzerine inceleme yazısı. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 1857–1862.
- Çetin, N. (2013). *Roman çözümleme yöntemi*. Öncü Kitap.
- Demir, M. (2016). İvo Andriç'in *Drina Köprüsü* adlı romanında Osmanlı algısına genel bir bakış. *Avrasya Etüdleri*, 50(2), 453–470.
- Eyice, S. (1994). Drina köprüsü. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 9, 528–529.
- Fromm, E. (2017). *Rüyalar masallar mitler* (A. Arıtan & K. H. Ökten, Çev.). Say Yayınları.
- Gündüz, Ş. (2007). Parsiler. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 34, 174–176.
- Keçeciler, K. (1999). *Türk mitolojisi*. Bilgi Yayınevi.
- Kuban, D. (2000). *Osmanlı mimarlığı*. YEM Yayınları.
- Kulin, A. (2023). *Köprü*. Everest Yayınları.
- Larrington, C. (1999). *The Poetic Edda*. Oxford University Press.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekânın üretimi* (I. Ergüden, Çev.). Sel Yayıncılık.
- Narlı, M. (2002). Romanda zaman ve mekân kavramları. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(7), 91–106.
- Radloff, W. (2008). *Türklük ve şamanlık* (A. Temir, T. Andaç, & N. Uğurlu, Çev.). Örgün Yayınevi.
- Sakallı, C. (2021). Tema araştırmasına bir katkı olarak edebiyatta mekân ve edebî mekân. *KARE*, 95–114.
- Soytürk, R. (2021). İvo Andriç'in *Drina köprüsü* romanında kronotop olarak köprü. *I. Balkan Çalışmaları Kongresi* (Cilt 1, ss. 155–169).

- Şeker, M. (2023). Arafta yaşamak: İvo Andrić'in *Drina Köprüsü* romanında kullanılan 'köprü' metaforunun sınır çalışmaları bağlamında değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 63(1), 357–376.
- Uğurcan, F. Z., & Koçak, A. (2021). Mitik anlatılardan masal ve destanlara köprü sembolizmi. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 14(34), 439–451.
- Tekin, M. (2001). *Roman sanatı*. Ötüken Yayınları.
- Tsai, W. S. (1993). *Chinese myths and legends*. University of California Press.
- TİKA. (2025, Nisan 8). *Drina Köprüsü'nün restorasyonu tamamlandı*. Erişim adresi: https://tika.gov.tr/detail-drina_koprusu_nun_restorasyonu_tamamlandi/
- Türk Dil Kurumu. (2025, Temmuz 5). *Güncel Türkçe Sözlük*. Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/>